

Expressiunissen da las muntognas

Ernst Ludwig Kirchner e ses temp a Tavau

■ L'artist tudestg Ernst Ludwig Kirchner (1880–1938) vala sco in dals expo-nents principals da l'expressiunissen. Ils onns avant l'Emprima Guerra mundiala ha el vivì en l'ambient urban da Dresden, Minca e Berlin. Suenter la guerra è el i a star a Tavau, nua ch'el ha passentà bundant 20 onns (fin sia mort l'onn 1938). Qua ha el sa laschà inspirar fermamain da l'ambient rural e dal mund muntagnard. L'operar da Kirchner en il Grischnun è documentà a moda cumples-siva en il Museum Kirchner a Tavau sco er en il Museum d'art a Cuira.

Staziuns biograficas

Ernst Ludwig Kirchner è naschì ils 6 da matg 1880 ad Aschaffenburg (Baviera). Suenter l'abitur a Chemnitz, nua che ses bab aveva ina professura a la scola tecnica, ha el studiegia architettura a Dresden. Suenter in curt segiurn a Minca è el puspè returnà a Dresden ed ha fundà là, ensem cun in pèr amis, la gruppa d'artists «Brücke».

Il 1911 è Kirchner i a star a Berlin. Pervi d'in collaps fisic e psichic sco schuldà durant l'Emprima Guerra mundiala ha el passentà bler temp en sanatoris. Il 1918 sa domicili-scha Kirchner a Tavau. Ses emprim dachasa è stà la Stafelalp, ina chamona senza aua currenta u auter confort. Dal 1918 fin il 1923 ha el abità en la chasa «In den Lärchen» a Tavau Frauenkirch e dapi il 1932 en la chasa sin il «Wildboden» a l'entrada da la Val Sertig.

Il 1937 è vegnidas confiscadas en museums tudestgs 639 da sias ovras ch'èn vegnidas consideradas sco art degenera. Kirchner ha fatg suicidi suenter ina fasa da grevas depressiuns en consequenza dal svilup spiertal e politic en Germania.

Entant che las picturas da Kirchner dal temp a Berlin èn dominadas da la citad gronda cun scenas da las vias, da las fullas e da la hectica citadina, entra a partir dals onns 1920 la cuntrada muntagnarda svizra cun ses abitants en il center da sia creaziun. La monumentalità dal mund muntagnard accentuescha el cun ina coluraziun spiritualmain perceptibla e cun duvrar surfatschas pli grondas.

Kirchner sco impurtant representant da l'expressiunissen

Ils artists da l'expressiunissen refusan las convenziuns academicas e stiman la pictura al liber sco er la transformaziun directa d'experiencias fargas cun la glisch, cun colurs e cun sentiments. Sentiments subjectivs, penellada individuala, paucas colurs e furmas èn elements per exprimer emozions. Acts en la natira ed en il moviment liber èn motivs ch'expriman las experiencias internas cun il mund. In impuls impurtant han els chatà en la confruntaziun cun l'art dals pievels primitivs.

Ils emprims onns a Tavau ha Ernst Ludwig Kirchner manà in dialog intensiv artistic ed uman cun artists pli giu-vens. Ultra dal Tudestg Philipp Bauknecht e da l'Ollandais Jan Wiegiers, ils quals èn vegnids en il Grischnun sco Kirchner per motivs da sanadad, eran

«Wildboden, Bergwald» (1927/28).

quai ils commembers fundadors da la gruppa d'artists da Basilea «Rot-Blau» Hermann Scherer, Albert Müller e Paul Camenisch. Els èn stads a Tavau per in temp pli lung, suenter ch'els han scurtà il zercladur 1923 l'art da Kirchner en la Chasa d'art a Basilea.

En la gronda part dals cas è sa sviluppà in dialog artistic intensiv che n'è betg stà fritgaivel mo per ils artists pli giu-vens, mabain er per Kirchner sez. Uschia ha Kirchner per exempel introduci l'onn 1924 il sculptur Scherrer er en la pictura; da l'autra vart è Kirchner vegnì animà da Scherrer da sa deditarg puspè pli savens a la sculptura. Els artists giu-vens da lur vart n'èn er mai sa cuntentads cun imitar il stil da Kirchner, mabain han realisà ils emprims da l'art da lur mentur en moda tutttavia individuala.

Collavuraziun artistica a Tavau

I suondan las biografias d'intgins amis, artists e collavuratur(a)s da Kirchner durant ses temp a Tavau (tenor il «Lexicon Istorico»).

Paul Camenisch

* 7 da november 1893 a Turitg, † 13 da december 1970 a Basilea, reformà, da Purtagn, Flearda e Basilea. Figl da Johannes e da Maria Elisabeth nata Bischoff. ∞ 1933 Martha nata Hoerler. Studi d'architettura a la Scola politecnica federala Turitg 1912–16. Manader da construcziun en Germania 1916–19. Collavuratur en differents biros d'architettura a Basilea 1919–23. Dimora sin il Monte Verità 1922–23. Confundatur da las associaziuns d'artists «Rot-Blau I»

(1924/25), «Rot-Blau II» (1928) e «Gruppe 33» (1933). Il 1926 è el sa rendì tar Ernst Ludwig Kirchner a Tavau. Iniziativa e finanziaziun privata han pussibilità da construir l'onn 1989 in museum per ses ritg relasch artistic. L'ovra da Kirchner n'ha dentant betg influenzà la concepziun dal museum; ils locals d'exposiziun na duevan ni imitar ni inscenar l'artist. Els duevan furmar il fund neutral per ses maletgs e sias plasticas.

Lise Gujer

* 6 da december 1893 a Turitg, † 13 da mars 1967 a Sertig, reformada, da Turitg. Figlia da Rudolf, commerziant da pels e fols, commember dal Cussegl grond e cusseglier municipal da Turitg, e dad Elise nata Müller. Nubila. Domiciliada a Clavadel dapi il 1915. Emprimas lavurs da taissar a partir dal 1922. Tras l'intermediaziun da Jakob ed Elsa Bosshart è Gujer entrada en contact cun Ernst Ludwig ed Erna Kirchner, contacts ch'han influenzà si'entira vita. Igl èn suandadas emprimas emprovas da realisar tessarias tenor skizzas da Kirchner, utilisond glin per la chadaina e launa da colur per la trama. A partir da ca. 1924 lavurs pli grondas ch'han era plaschi a Kirchner. Acquist da la Chasa Gruoba en la Val Sertig (1940) ch'ella ha decorà cun maletgs ed equipà cun mobiglias da Kirchner. Il 1951 ha Gujer puspè cumenzà a taissar, s'inspirond ussa per sias creaziuns, ultra dals disegns originals da Kirchner, d'aquarels, maletgs e plimatschs; ella ha era realisà reclavuraziuns da las emprimas lavurs en divers exemplars. Il Museum Kirchner a Tavau ha organisà il 1999 ina gronda retrospectiva da si'ovra.

Andreas Walser

* 13 d'avrigl 1908 a Cuira, † 19 da mars 1930 a Paris, reformà, da Sievgia e Cuira (dapi il 1915). Figl da Peter, plevon e decan, e dad Elsbeth Agatha nata Gerber, da Curvalda. Nubil. Gimnasi a Cuira, matura 1928. Activ gia da giuven en il champ da l'art, ha Walser visità durant ses temp da scola Augusto Giacometti ed

Ernst Ludwig Kirchner ch'han promovì el. A partir dal 1928 ha Walser lavurà en in agen atelier a Paris ed ha emprindì d'enconuscher Pablo Picasso e Jean Cocteau. Il 1929 ha Maurice Tabard introduci el en la tecnica da la fotografia. Walser è stà fitg productiv sco pictur e litterat. Gallarists e collezionaders èn s'interessads en la medema maniera per si'ovra d'art liada al cubissem sintetic. L'artist, mort cun mo 22 onns, è crudà l'emprim en emblidanza, fin che las emprimas retrospectivas a Cuira, Wintertur e Paris (Centre Culturel Suisse) èn vegnidas deditgadas ad el enturn la mesadad dals onns 1990. En il film documentar «Die Nacht ist heller als der Tag» dal 2007 ha Heinz Bütler raquintà la vita da Walser.

Museum Kirchner a Tavau

Sco gia menziunà ha Kirchner vivì da l'onn 1918 fin sia mort l'onn 1938 a Tavau. Iniziativa e finanziaziun privata han pussibilità da construir l'onn 1989 in museum per ses ritg relasch artistic. L'ovra da Kirchner n'ha dentant betg influenzà la concepziun dal museum; ils locals d'exposiziun na duevan ni imitar ni inscenar l'artist. Els duevan furmar il fund neutral per ses maletgs e sias plasticas.

L'edifizi dal museum dals architects Annette Gigon e Mike Guyer è vegnì avert il 1992 ed ha – grazia a si'architettura – in renum internaziunal. Il museum stat sin ina stretga terrazza a la promenada e via principala da Tavau. La bassa zona d'avertura collija quatter cubus tuttina auts e da differenta grondezza ad ina sculptura cristallina. La prescripziun da tetg plat e la naiv han determinà la furma exteriura. Tras las autas construcziuns suren penetrescha la glisch era d'enviern da la vart en l'edifizi. Ina pel verda da vaider surtira il bajetg da betun ed empè da gera cuvran scalgias da vaider il tetg plat.

En l'intern interpreteschan las salas ruassaivlas cun glisch da surengiu da nov la sala d'exposiziun dal 19avel tschientaner. Glisch senza sumbrivas, che na tschorva betg, sclerescha ils locals picturads en alv. Dador renviescha il bajetg a ses conturn. Il vaider regorda a naiv che sbrinzla fraid sin blocs grippus.

Cun sia collezziun d'ovras dad Ernst Ludwig Kirchner ch'è unica sin il mund, cun ses archiv da documents cumplessiv davart la vita e davart l'ovra da l'artist sco era cun sia biblioteca da l'expressiunissen tutga il Museum da Kirchner oz tar ils lieus d'exposiziun e da perscrutaziun ils pli impurtants da la moderna classica.

La collezziun cumpiglia var 50 maletgs, set sculpturas, 700 disegns ed aquarels sco era passa 300 entagls en lain, gravuras e litografias, 160 carnets da skizzas cun passa 9000 skizzas, 900 fotografias e 20 ovras textilas ch'èn vegnidas regamadas u tessidas tenor sbozs da Kirchner. Il Museum da Kirchner porscha era gitas als divers lieus d'abitare e da lavurar da Kirchner en la region da Tavau. En exposiziuns spezialas vegnan ultra da quai preschentadas autras artistas ed auters artists da la moderna classica e da l'art contemporan.

Kirchner en il Museum d'art dal Grischnun

L'expressiunissen dat er en il Museum d'art dal Grischnun in accent extraordinari a la collezziun. Sper auters represchents stat qua medemamain l'ovra da Kirchner en il center. I suonda la descripziun d'intginas da sias ovras ch'ins po contemplar a Cuira.

Reiter (Tischfuss), 1923–1924

A Tavau Frauenkirch ha Kirchner puspè reprensi sia lavur sculpturala anteriura. Or dal lom lain da sember ha el entaglià las mobiglias da ses locals da lavur e d'abitare. Naschidas èn sculpturas, reliefs, sutgas, ina bognera ed ina letgera. Or dal lom bist cilindric d'in sember ha el entaglià in chavaltgader da temprà afri-

cana cun in corp cumpact. L'impuls han dà visitas anteriuras dal museum etnologic da Dresden, nua ch'el ha emprindì d'enconuscher art d'ordifer l'Europa. Las figuras dal chavaltgader e dal chaval che n'occupan betg bler spazi, sa movan entaifer ina furma cilindrica.

Berge und Häuser im Schnee, enturn 1924
Suenter che Kirchner aveva gi in collaps fisic e psichic durant il servetsch militar en l'Emprima Guerra mundiala, è el stà en plirs sanatoris per sa revegnir. L'onn 1917 è el arrivà per l'emprima giada a Tavau ed ha lavurà cun gronda voluntad malgrà ses esauriment. Il 1918 è el sa decidì da restar definitivamain a Tavau. L'onn 1923 ha el midà chasa sin il Wildboden al cumenzament da la Val Sertig, nua ch'el ha vivì e lavurà fin a ses suicidi l'onn 1938. Il 1924 ha el picturà davent dal Wildboden il vitg da Frauenkirch cun l'hotel Posta e cun la pitschna chaplutta sin il mut sur il vitg. Frauenkirch è situà da l'autra vart da la Landwasser e da la via da Tavau a Casti. Sur il cunfin dal guaud vesan ins las pitschnas chamonas da la Stafelalp.

Figuren, Liegende unten rechts, Paare und Katze (Entwurf für Bildteppich), 1925–1926

Ils onns 1921–1922 cumenza l'artist la collavuraziun da plirs onns cun Lise Gujer che viva – suenter che Kirchner ha midà chasa sin il Wildboden sut Clavadel l'onn 1923 – en proxima vischinanza e che fa da qua davent tapissarias dals sbozs da Kirchner. I sa tracta da la tecnica da

Ernst Ludwig Kirchner (1880–1938).

taisser, nua ch'in tessi vegn fatg cun anzas entretschadas. En questa tecnica ve-seva Kirchner «ina nova moda da pictura». Els fils da launa surcusids servivan a Gujer sco schema per la colur.

Selbstbildnis, 1934–37

Sin quest autopurtret commovent, che Kirchner ha terminà in onn avant sia mort, ha el picturà suren la mesadad da sia fatscha, l'ha per uschè dir eliminà. El sa preschenta en il contact visual direct, sco mesa figura damanai dal rom davant dal maletg, satigl e vulnerabel en l'axa d'amez dal maletg. Er per il rest è il maletg dividì en duas parts: a sanestra sesa in giat davant in funs blau e davant la tapeta cun patterns, davant el è pusada ina figurina che stenda si ils bratschs. Strivlas melnas misteriusas impedeschan ses bratschs da far il moviment. L'onn 1936 eran vegnidas allontanadas las ovras da Kirchner or dals museums en Germania. Per part èn ellas vegnidas preschentadas en l'exposiziun da propaganda «Entartete Kunst» a Minca. Il zercladur 1938 ha Kirchner fatg suicidi.

La preschentaziun:
Dossier «Ernst Ludwig Kirchner».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=249
www.chatta.ch

Sguard en la collezziun dal Museum Kirchner a Tavau.

FOTO: PD